

Repliek

*Gerben Moerman**

Wat een eer dat mijn proefschrift besproken wordt in een KWALON-boekenrecensie! Uit ervaring weet ik dat het vinden van recensenten zelfs voor de meest prachtige boeken vaak lastig is. Daarom vind ik het een grote eer dat Martijn van Lanen mijn proefschrift heeft willen bespreken. Dank je Martijn!

Van Lanen heeft een heel heldere en – gelukkig – vooral lovende samenvatting geschreven van mijn proefschrift. Zijn vriendelijke woorden zorgen voor een bescheiden trots. Gelukkig heeft hij ook kritiek, en in mijn repliek zal ik me daarop richten.

De kritiek van Van Lanen richt zich op het niet meenemen van non-verbaal gedrag in de analyse van de uitvoering van de drie verschillende doorvraagacties. Non-verbaal gedrag kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. Ik maak in deze repliek een onderscheid tussen hoorbaar en zichtbaar non-verbaal gedrag. Als Van Lanen non-verbaal definieert als gezichtsuitdrukkingen en de fysieke houding van de interviewer, klopt het zeker dat ik dit niet meeneem.

Ik had het gewoonweg ook niet mee kunnen nemen, aangezien ik gebruik maakte van audio-opnames. Video-opnames zouden bij 214 interviews echt te veel van het goede geweest zijn. Het aantal interviews is als gevolg van het experimentele design eenvoudigweg te groot. Daarnaast zijn de effecten van een videocamera die alleen gericht staat op de interviewer waarschijnlijk enorm.

In mijn vooronderzoek heb ik wel gebruik gemaakt van video's. Deze video's heb ik geanalyseerd en later ook gebruikt in de training van de interviewers. Dus fysiek gedrag is niet genegeerd in het hele onderzoek, maar wel in de analyse van de uitvoering bij het hoofdonderzoek.

Als Van Lanen ook non-verbaal paralinguïstisch gedrag bedoelt, is de kritiek ernstiger. Vanuit de conversatieanalyse kan heel goed worden aangedragen dat in de transcripties van mijn interviews geen gebruik is gemaakt van de uitgebreide transcriptieregels zoals die zijn uitgewerkt door Gail Jefferson. Dus hoorbaar gedrag als toon, volume, spreeknelheid, intonatie en melodie neem ik niet mee in de analyse. Een hum (mhmh) kan op tientallen verschillende manieren worden uitgesproken en kan dus net zo goed meer meegaand, meer prikkelend of meer gereserveerd gebruikt worden. Hetzelfde geldt voor het woordje 'ja', dat op de juiste toon uitgesproken ook 'nee' kan betekenen. Zelfs stiltes zijn niet meegenomen in de analyse. In de transcripties bleken stiltes te onbetrouwbaar getranscribeerd te zijn. De transcribeurs richtten zich op wat de interviewers en de respondenten zeiden, niet op wanneer ze zwegen.

* Gerben Moerman studeerde sociologie der niet-westerse samenlevingen. Hij is docent bij de afdeling Sociologie en Antropologie van de Universiteit van Amsterdam. E-mail: g.moerman@uva.nl.

Ik ben me erg bewust van deze tekortkoming, maar toch heb ik het niet gedaan. Dit had drie redenen. De eerste twee redenen zijn praktisch: een dergelijke transcriptie kost enorm veel tijd en geld. En de techniek (ATLAS.ti) was ten tijde van de codeerfase nog niet zo ver dat audio en tekst handig gecombineerd konden worden bij het coderen. Tegenwoordig zou dat beter kunnen. De derde reden is meer inhoudelijk. Ik heb geen hoorbare non-verbale elementen meegenomen omdat in dit onderzoek de experimentele variabele bestaat uit de verschillende trainingen. Verschillen in de kwaliteit en inhoud van de verkregen informatie zouden 'by design' maar door één ding kunnen komen, namelijk door de verschillende doorvraagacties. Toch heeft Van Lanen gelijk, want de uitvoering van de tactieken door de interviewers kan verschillen van de training. Daarom heb ik wel gekeken naar de uitvoering, maar niet tot op het niveau van hoorbaar of zichtbaar non-verbaal gedrag.

Om twee redenen geloof ik niet dat het non-verbale gedrag anders was dan geïnstrueerd. Ten eerste bewijst het verbale gedrag al duidelijk dat de interviewers zich hebben gehouden aan de training. Ten tweede heb ik in de monitoring en de beluistering van de interviews – los van enkele blunders – nauwelijks onjuist non-verbaal gedrag gehoord. Gezien heb ik echter niets ...